

DOR HEKSAPOLİSİ (DOR ALTI KENTİ)

Aiol ve İonlar'dan sonra M.Ö. 900 yıllarına doğru göçe başlayan Dorlar, Karların oturduğu bölgeye yerleşmeye başlayınca zaman zaman yerli halkın büyük direnişi ile karşılaşmışlardır. **(DIA)** Buna karşı zamanla **Dor Heksapolis'i** yani Dor Altı kenti adı verilen bir birlik oluşturarak kendilerini güçlendirmeye çalışmışlardır. Rodos Adası'ndan **Lindos, Ialysos ve Kamiros** ile **Kos** (İstanköy), Anadolu'dan **Halikarnassos ve Knidos** kentlerinin katıldığı bu birliğin dini yönü ağır basmaktaydı.

İlk önce Karlar'dan Homeros (İlyada 10, 428) bahseder:

... “ *Eumedes'in oğlu karşılık verdi, dedi ki:*

Dinle bak, anlatayım sana dosdoğrusunu,

Kıyılara yakın Karialılar, kıvrık yaylı Paionlar var” ...

Homeros'a göre (İlyada 2, 867) Karialılar güneybatı Anadolu'da (Milet, Menderes Ovası, Mykale Dağları, ve Phthiron Dağlarında) yerleşmişlerdi. Ayrıca Homeros (İlyada 10, 428) Karialılar'dan, Paionlar, Lelegler, Kaukolar, Pelasglar, Lykialılar, Mysialılar, Phrygialılar gibi **Troia'nın yandaşı olarak** bahseder.

M.Ö. 8. yüzyılda yörede, Yunanistan ile paralel Kyklad ve Rhodos'ta görülen **Protogeometrik ve Geometrik** sanata dair eserler görülür.

M.Ö. 7. yüzyılda ve 6. yüzyılın ilk yarısında Karia'nın, **Lydia Krallığı** topraklarına dâhil olduğu anlaşılmaktadır. **(DIA)** Pers Kralı Kyros M.Ö. 545 yılında Lydia'yı egemenliği altına alınca Karia Bölgesi de Pers egemenliğine girmiştir. Herodot'un bildirdiğine göre (Hrdt. I 175), Pers işgali sırasında, kıyıda ve iç kesimdeki Karia ve Dor kentleri, **Pedasa** dışında hiçbir direniş göstermemişler ve satraplık sistemi içine alınmışlardır. Bununla birlikte yerli prensler kendilerini kabul ettirmişler ve üstünlüklerini Hellen kentleri üzerinde bile etkin kılmışlardır.

İonyalılar'ın M.Ö. 499 yılında başlayan ayaklanmasına kısa bir kararsızlıktan sonra katılmış olsalar da (M.Ö. 494) yenilgiden kurtulamamışlardır. M.Ö. 480 yılında Pers Kralı Kserkses'in Yunanistan seferine 60 gemilik bir donanma ile destek vermişlerdir (Hrdt. VII 98-99).

M.Ö. 395 yıllarından sonra başlı başına bir satraplık haline getirilen Karia yerli bir sülalenin yönetimine bırakılmıştır. İlk Karia satrabı **Hyssaldomos**'dur ve onu oğlu **Hekatomnos** izlemiştir

Strabon'un bildirdiğine göre (C 657), Hekatomnos Karia Kralıydı (M.Ö. 377'de ölmüştür). Maussollos, İdrieus ve Pixodaros adlı üç oğlu ve iki kızı vardı. Erkek kardeşler arasında en büyüğü olan Maussollos, büyük kız kardeşi Artemisia ile evlenmiştir. Aslında bir Satrap olan Maussollos (M.Ö. 377) Karia Bölgesi'nin gerçek kralı durumuna gelmiştir.

Hekatomnos sülalesi zamanında özellikle Hekatomnos'un çocukları Maussollos, İdrieus, Pixodaros, Artemisia ve Ada zamanında bölge büyük bir gelişime sahne olmuştur. Karia Bölgesi Maussollos ve Artemisia zamanında Pers yönetiminden ayrılmaya başlar.

Önceleri satraplık başkenti olan Mylasa'da (Milas) oturan Maussollos, M.Ö. 4. yüzyılın ortasına doğru, **deniz kıyısındaki elverişli konumu nedeniyle Halikarnassos'u başkent yapmıştır.** Etki alanı kuzeyde Tralleis'ten güneyde Ksanthos'a kadar uzanıyordu.

Hellen kültürüne hayran olan Maussollos, başkenti olduğu kadar diğer Karia kentlerini de sanat yapıtları ile süslemek üzere ünlü Hellen mimar ve heykeltıraşlarını bölgeye davet etmiştir.

Maussollos'dan ötürü "**Mausoleum**" sözcüğü Roma devrinde **Augustus** ve **Hadrian**'ın mezarları gibi en gözde gömü anıtları için kullanılmıştır **(DIA)**. Günümüzde de bu terim modern dünyanın anıtsal mezarları için de kullanılmaktadır (Atatürk Mozolesi gibi).

Maussollos çocuksuz ölünce (M.Ö. 353) krallığı karısı Artemisia'ya kalır. Onun da ölümünden sonra kardeşi İdreus yönetime geçer (M. 351-341). İdreus hastalanıp ölünce yerini karısı Ada alır, ancak Hekatomnos'un üçüncü oğlu Pixodaros, Ada'yı Halikarnassos dışına sürgün eder. Pixodaros Pers yanlısı biri olduğundan yönetimi paylaşacağı bir satrap gönderilmesini ister. Pixodaros'un ölümüyle Persli Satrap **Orontobates** Halikarnassos'a egemen olur.

Hekatomnos'un kızı Ada, Halikarnassos'dan sürüldükten sonra Alinda Kraliçesi olmuştur. Büyük İskender M.Ö. 334 yazında Karia'ya gelince, Halikarnassos'u yerle bir eder ve bu kenti Ada'ya geri verir **(DIA)**. İskender'in erken ölümü üzerine Karia Bölgesi, önce Antigonos'un, **M.Ö. 301** yılından sonra Lysimakhos'un, **M.Ö. 281** yılı sonrasında ise Seleukos'un eline geçer. Bu arada Kaunos, Halikarnassos ve Myndos gibi kıyı kentler **Ptolemaioslar** tarafından işgal edilir. M.Ö. 190 yılında Roma ve müttefiki Rodos ile Pergamon ve III. Antiokhos arasında Magnesia (Manisa) yöresinde yapılan ve Antiokhos'un yenilgiyle sonuçlanan savaştan sonra imzalanan **Apemeia Barış Antlaşması** ile (M.Ö. 188), Maiandros'un güneyindeki **tüm Karia ve Kuzey Lykia Rodos'a**, kuzeyindeki dar

şerit ise Bergama'ya bırakılmıştır. Bu antlaşmaya göre Latmos Herakleiası, Euromos, Iasos, Mylasa, Bargylia, Myndos, Halikarnassos, Pedasa ve Knios gibi kentler ise özgür bırakılmıştır.

Karia'daki Rodos egemenliği huzursuzluklara neden olmuş ve III. Makedonya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte **M.Ö. 167 yılında Karia, Roma'nın isteği üzerine yeniden bağımsızlığına kavuşmuştur.** Bergama Kralı III. Attalos'un M.Ö. 133 yılında vasiyet yoluyla bütün topraklarını Roma'ya bırakması ile Karia Bölgesi, Roma'nın Asia Eyaleti'ni bir parçası olmuştur **(DIA).**

Romalı Diktatör Sula zamanında ise Pisidia korsanlarını cezalandırmak üzere Roma bölgeye hâkim olur. Karia bölgesi bir süre ayrı bir eyalet olarak yönetilir.

Roma egemenliği zamanında 1. Pax Romana (1. Roma Barışı, Augustus Dönemi) ve 2. Pax Romana (Hadrian Dönemi) hızla geliştikleri hatta bazı kentlerin büyük kent denilebilecek boyutlara ulaştıkları görülür.

M.S. 17, M.S. 138, M.S. 141, M.S.176 ve M.S. 241 depremleri Karia Bölgesini de etkilemiştir.

M.S. 4. ve 5. yüzyıllarda Karia bölgesinin iç kısımlarının Hristiyanlaşmaya başladığı ve Hristiyanların gizlendiği kentler olarak ta **Aphrodisias ve Amyzon** çevresi görülür. Bu kentler piskoposluk merkezi olarak bilinmektedir.

Ephesos'tan sonra Batı Anadolu'nun en önemli Hristiyanlık merkezi **Aphrodisias** da M.S. 5. ve 6. yüzyıllarda çöküş ve gerileme söz konusudur.

M.S. 6. yüzyıldan itibaren bölge Hristiyanlaşmış Doğu Roma İmparatorluğu toprakları içerisinde yer alır.

M.S. 10 yüzyıldan itibaren Arap akıncılarının istilasına ve yağmasına maruz kalır. Yine M.S. 10 yüzyıldan itibaren Rodos ve Rodos ile birlikte Vendik ve Ceneviz hâkimiyeti görülür. Öyle ki bu hâkimiyet belli bazı noktalarda Fatih Dönemi'ne kadar sürer.

İç kesimde özellikle dağlık kesime Türkmenlerin yerleştiği ve daha sonra Mentеше Beyliğini oluşturdukları bilinmektedir.

ÜRETİM:

Antik kaynakların verdikleri bilgilere göre Karia Bölgesi, İon ve Aeolia'ya kıyasla zengin bitki örtüsüne sahiptir. 6. yüzyıldan itibaren Karia kentlerini bazıları ürettikleri **incir ve üzüm** ile büyük kentleri oluşturmuşlardır (Kaunos). Yörenin zengin **zeytin ağaçlarına**

sahip oluşu, iç kesimlerde **pamuk ve hububatın** yetişmesi birçok kentin hızla gelişmesine etkendir.

Geç Hellenistik Dönem'den sonra Karia Bölgesindeki bazı kentler farklı sektörde üne kavuşmuştur.

Aphrodisias: Beyaz ve renkli mermer ocaklarıyla.

Tralleis: Peynir taşı denilen taşı ve mermeriyle.

Aphrodisias, Labraunda, Kastabos, Gergas ve **Akharaka** din turizmi ile gelişen önemli kentler arasında sayılabilir.

YAZI:

Kimi günümüz bilginleri Karları Luvilerin devamı olarak görmek isterler. Ancak Karia yer adları ve dinleri bu halkın Luviler gibi Hint-Avrupa karakterli bir dil konuşmadıklarına işaret ederler. Karia'da konuşulan dil (Karca) hakkında bilgilerimiz çok kısıtlıdır ve bu dil henüz çözülememiştir. **(DIA)**

Batı Anadolu halklarından Kariyalıların dillerine ve yazılarına ilişkin erken dönem örnekleri Anadolu dışında Mısır'da ele geçmiştir. M.Ö. 591 yılında II. Psammetikhos'un Nubia seferinde görevlendirdiği Kariyalı paralı askerler, Mısır'daki kayalar ve mabetler üzerine yazdıkları yüzlerce grafiti bırakmışlardır. M.Ö. 6. Yüzyıla tarihlenen Karca yazıtlı vazo ve çömlek parçalarına Anadolu'da da rastlanır, ancak bu yazıtlar sıklıkla M.Ö. 5.- 4. yüzyıllar arasına tarihlenirler. Karia Bölgesi'nde ise Euromos, Khalketor, Labraunda, Kyndia, Kaunos ve Milas yakınlarında Sinuri kutsal alanında bulunan örnekler mevcuttur.

1996 yılında Kaunos Apollon kutsal alanında üzerinde "Karca" ve "Grekçe" olarak iki dilde (Grekçe-Karca) yazılmış metin bir stel bulunmuştur. Bu stelde Grekçe'deki "Kaunos" yerine Kar dilinde kentin yerel ismi olan **Kbid** okunmaktadır. Bu yazıt sayesinde Karca çözümlenmiş sayılmaktadır. En azından söz konusu yazıt bu dilin çözümlenmesini daha emin bir koşula taşımıştır. Ancak dilin çözümlenme düzeyi, kişi, yer adları analizlerinden ve çift dilli yazıtların getirdiği kazanımlardan öteye geçmediğini belirtmek gerekir.

Hint-Avrupa kökenli olan Karca'da sözcük ve dilbilgisi (gramer) yapısında Luwi etkisini gösteren unsurlar bulunur.

Fenike alfabesindekilere benzer harflerle yazılmış Karca'nın 50'nin üzerinde yazım işareti bulunmaktadır.

Karialılar'dan (**DIA**) Homeros (İlyada, II, 868-870), “**Maiandros kıyılarında, yüksek doruklu Mykale'nin eteğinde oturan, kaba konuşan**” ve Troia Savaşı'na Priamos'un yanında katılan bir halk olarak söz etmektedir.

DİN ve KÜLT

Bu bölgede en çok saygı gören tanrılar Zeus ve Apollon, tanrıçalar ise LATO (Leto), Artemis ve Aphrodite'dir. Ana tanrıça inancı, Artemis ve Aphrodite kültüründen gelişir. Bu tanrıçalar öylesine Anadolu'ya özgü ve farklıdır ki, tamamen toprağın bereketini temsil ederler. Zaman zaman da Anadolu'ya ana tanrıça, toprak ana Kybele, Luvi dilinde kadın demek olan Ana Tanrıça LADA, Hellen dilinde LETO ile özdeşleşir.

Artemis, Bargylia ve Kindya'da **Artemis Kindyas** adı altında tapınım görürken, İasos'da **Artemis Astias** olur. Tanrıça Aphrodite Karios (Karialı Aphrodite) olarak Aphrodisias'ta tapınım görür. Kaunos **Aphrodite Euploia**.

Artemis'in kardeşi Apollon aynı şekilde yörede saygınlık gören tanrılardan biridir. Hitit ve Luviler'in baş tanrısı Teşup ve Tarkhun ile özdeşleşen Apollon, Anadolu Zeus'u gibi bazen çift başlı balta taşır. Apollon **Alabanda**'da “**saygınlıkta eşit**” anlamına gelen **Apollon İsotimos** olarak adlandırılır. Çoğu Karia kentinde bu heriki kardeş tanrıya Apollon ve Artemis'e beraberce tapınılır. Hydai (Damlıboğaz), Amyzon (Mazinkale) ve Olympos'ta olduğu gibi.

Homeros'un İlyada'sında bu tanrılar (Apollon, Artemis ve Aphrodite), Troialların yanında çarpışır.

Bölgede Karların ulusal tanrısı olan ZEUS'a bir çok farklı ad altında tapınılıyordu. Mylasa'da **Zeus Karios** (Karialı Zeus); Labraunda'da **Zeus Labrandeus** (Baltalı Zeus) ve ya **Zeus Stratios** (Savaşçılar Önderi Zeus) ve ayrıca **Zeus Osogos**; Alabanda, Keramos ve Stratonikeia'da **Zeus Khrysaoris** (Altın kılıçlı Zeus); İasos'ta **Zeus İdreus** ve **Zeus Megistos**; Panamara'da **Zeus Panamareus**; Hydissos'ta **Zeus Areios**; Aphrodisias'ta ise **Zeus Nineodios** adı altında tapınılıyordu.

Karia'da her Kar şehir tanrısının başına bir “ZEUS” ilave edilmiş, böylece de Zeus baş tanrı olarak şekillendirilmiştir.

Diğer tanrı ve tanrıçalar: Akharaka'da Pluton ve Kore (Hades ve Persephone), Lagina'da Hekate, Stratonikeia'da Augustus ve İmparatorlar Tapınımı.

1-ÖLÜ GÖMME ADETLERİ

Tüm ilk çağ kavimlerinde olduğu gibi Kariyalılar'da da nekropolisler (mezarlıklar), genelde sur duvarlarının hemen dışında, kutsal alana giden yolların iki yanında yer alır. Kutsal alana yakın yere gömülme içgüdüğü görülür.

- 1- **Kist – Sanduka Tipi Mezarlar:** Ana kayaya ya da toprağa açılan küvet teknesi şeklindeki mezarlardır. Genelde doğu batı yönlü olarak yapılmışlardır.
- 2- **Dromoslu Oda Mezarlar.** Yine kaya içersine ya da kesme taş bloklarla inşa edilen tek ya da iki odalı mezarlar olarak karşımıza çıkarlar.
- 3- **Lahitler**
- 4- **Kaya Mezarları.** Kaunos Kaya Mezarları gibi (M.Ö. 4.yy).
- 5- **Anıt Mezarlar.** Halikarnassos ya da Maussoleion, Mylasa'daki Gümüşkesen Mezar Anıtı, Iasos'daki Heroon, Knidos'daki Aslanlı Mezar gibi.

Bu tür mezarlarda hem normal gömü hem de kremasyon (yakma) görülmektedir.

KARIA BÖLGESİ KENTLERİ

1. Alabanda (Araphisar)
2. Alinda (Karpuzlu)
3. Amyzon (Mazın Kale)
4. Antiokheia
5. Aphrodisias (Geyre)
6. Bargyia (Tuzla yakını)
7. Brioula (Kuyucak)
8. Bybassos (Hisarönü)
9. Euromos (Selimiye/Ayaklı)
10. Fiskos (Marmaris)
11. Gergas (Gerga)
12. Halikarnassos (Bodrum)
13. Harpasa (Arpaz)
14. Hydai (Damlıboğaz)
15. Hyllarima
16. İasos (Kıyı Kışlacık)
17. İdyma (Gökova iskelesi)
18. Kastabos
19. Kaunos (Dalyan)
20. Kayranda (Torba yakını)
21. Kedreiai / Sedreiai (Sedir Adası)
22. Keramos (Ören)
23. Khalketor (Kuyu Köyü)
24. Knidos (Tekir Köyü)
25. Labraunda (Labranda)
26. Lagina (Turgut)
27. Loryma (Reşadiye yarımadası)
28. Mastaura (Nazilli)
29. Mobolla (Muğla)
30. Mylasa (Milas)
31. Nysa (Sultanhisar)
32. Olymos (Kafaca)
33. Orthasia (Yenipazar)
34. Panamara (Bağyaka)
35. Pedassa (Psiköy)
36. Stratonikeia (Eskihisar)
37. Teangela
38. Tralleis (Aydın)
39. Tripolis (Buharkent yakını)
40. Ouranium